

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om
ändring av strafflagens stadganden om häleri, missbruk av för-
troendeställning och oredlighet som gäldenär**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen förelås att vissa stadganden om ekonomiska brott kompletteras eller ändras närmast för att bekämpa ekonomisk brottslighet.

I strafflagens bestämmelse om häleri räknas uttömmande upp de s.k. förbrott genom vilka åtkommen egendom kan vara föremål för häleri. Förteckningen föreslås nu kompletterad så att stadgandet skall kunna tillämpas även då förbrottet är gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri och gäldenärssvek.

En person som har hand om andra personers ekonomiska eller juridiska ärenden gör sig skyldig till missbruk av förtroendeställning, om han överskrider sina befogenheter eller underlåter att sköta sin uppgift och därmed orsakar sin huvudman skada. I propositionen föreslås en ändring av stadgandet om åtalsrätten för detta brott så att brottet hör under allmänt åtal när gärningen är riktad mot sådana samfund, stiftelser eller andra juridiska personer som står under offentlig tillsyn.

En person som faktiskt försämrar sin förmögenhetssituation i en ekonomisk krissituation gör sig skyldig till oredlighet som gäldenär. Allmänna åklagaren får väcka åtal endast om målsäganden anmäler brottet till åtal. I propositionen föreslås att lagen ändras så att oredlighet som gäldenär hör under allmänt åtal.

Dessutom föreslås att ett straffstadgande om grov oredlighet som gäldenär fogas till strafflagen. Gäldenärens oredlighet kan enligt förslaget anses vara grovt om gäldenären eftersträvar avsevärd vinning, orsakar borgenärerna avsevärd eller synnerligen kännbar skada eller om handlingen är särskilt planmässig. Dessutom förutsätts att handlingen i sin helhet kan betraktas som grov. Straffskalan för grov oredlighet som gäldenär är fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

Avsikten är att lagen skall träda i kraft så snart som möjligt efter att den har antagits och blivit stadfast.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida		Sida
ALLMÄN MOTIVERING	3	3.2. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning	9
1. Nuläge	3	3.3. Oredlighet som gäldenär	11
1.1. Häleri	3	3.4. Den tidsmässiga tillämpningen av stadgan- dena	12
1.2. Om målsägandebrott i allmänhet	4	4. Propositionens verkningar	12
1.3. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning	5	5. Beredningen av propositionen	13
1.4. Rätten att väcka åtal för oredlighet som gäldenär	6	DETALJMOTIVERING	13
2. Lagstiftningen i vissa andra länder	6	1. Strafflagen	13
2.1. Häleri	6	2. Ikraftträdande	16
2.2. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning	7	LAGTEXTER	16
2.3. Oredlighet som gäldenär	7	1. Lag om ändring av strafflagen	16
3. De föreslagna ändringarna och de ras syften ..	8	32 kap. Om häleribrott	16
3.1. Häleri	8	36 kap. Om bedrägeri och annan oredlighet .	16
		39 kap. Om gäldenärsbrott	16

ALLMÄN MOTIVERING

1. Nuläge

1.1. Häleri

Enligt gällande 32 kap. 1 § strafflagen kan stölds-, förskingrings-, rån-, utpressnings-, bedrägeri-, ocker- och betalningsmedelsbedrägeribrott vara förbrott till häleri. Både brottsens grundformer och deras grova eller lindriga former kan komma i fråga. Enligt stadgandet skall egendomen vara åtkommen genom ett sådant brott. För häleribrott straffas den som döjljer, anskaffar, omhändertar eller förmedlar sådan egendom eller annars tar befattning med den, trots att han vet att egendomen åtkommit på detta sätt. Förutom grundbestämmelsen stadgas i 32 kap. om grovt häleri (2 §), yrkesmässigt häleri (3 §), häleri av oaktsamhet (4 §) och häleriförseelse (5 §), vilka samtliga baserar sig på grundrekvisitet.

Målsättningen med bestämmelserna om häleri är att komplettera de bestämmelser som har till syfte att motverka att någon annan än gärningsmannen eller den som är delaktig i brottet drar nytta av brottet och att bekämpa gynnande av brott. Genom bestämmelserna strävar man att förhindra egendomsbrott genom att göra det svårare att utnyttja egendom som åtkommit genom brott och att underlätta egendomens rätta ägares möjligheter att få tillbaka egendomen. Den som är delaktig i förbrottet döms inte för häleri (32 kap. 6 §). Därför utgör inte sådana brott förbrott till häleri där den brottsliga verksamheten kan bedömas som delaktighet i förbrottet.

1.2. Om målsägandebrott i allmänhet

Enligt stadgandet i 16 § 1 mom. (698/91) förordningen om införande av strafflagen hör brotten under allmänt åtal, om inte något annat stadgas. Som ett undantag från huvudregeln förutsätter väckandet av åtal i så kallade målsägandebrott att målsäganden begär att åtal väcks eller att målsäganden själv väcker åtal.

Stadgandena i 36 kap. 5 och 8 §§ samt i 39 kap. 1 och 9 §§ strafflagen om missbruk av förtroendeställning och oredlighet som gäldenär samt åtalsrätten för dessa ändrades i samband med det första skedet av totalrevide-

ringen av strafflagen (769/90), som trädde i kraft den 1 januari 1991. Missbruk av förtroendeställning är i första hand ett målsägandebrott. Allmänna åklagaren kan väcka åtal utan åtalsbegäran endast då en synnerligen viktig allmän fördel kräver det eller om uppdraget grundar sig på en lag eller på en myndighets förordnande eller om brottet har begåtts av en advokat eller någon annan som i sitt uppdrag står under offentlig tillsyn eller har en därmed jämförbar ställning. Oredlighet som gäldenär är alltid ett målsägandebrott.

För målsägandebrott gäller en särskild preskriptionstid för åtalsrätten enligt 8 kap. 6 § 1 mom. strafflagen. Målsäganden skall framställa en åtalsbegäran eller väcka åtal inom ett år från den dag han har erhållit vetskap om brottet och gärningsmannen. Vid målsägandebrott gäller också den allmänna preskriptionstiden för åtalsrätt enligt 8 kap. 1 § strafflagen. Preskriptionstiden är graderad enligt brottets svårhetsgrad. Den allmänna preskriptionstiden för åtalsrätt vid missbruk av förtroendeställning och oredlighet som gäldenär är fem år från den dag brottet begicks eller en skada uppstod, om skadan visar sig senare än brottet begicks. Då en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks, stadgas i 8 kap. 1 § strafflagen om preskriptionstiden för åtalsrätten.

I vissa fall har det uppstått oklarheter om innehållet i en åtalsbegäran. Vissa målsägande har bett polisen utreda om en person har gjort sig skyldig till ett brott. Denna begäran om polisutredning är dock inte enligt rättspraxis det samma som den åtalsbegäran som avses i 8 kap. 6 § 1 mom. strafflagen på basis av vilken allmänna åklagaren kan väcka åtal eller som avbryter den särskilda preskriptionstiden för åtalsrätt.

Förundersökning av målsägandebrott är enligt 3 § förundersökningslagen (449/87) i regel tillåtet endast på basis av målsägandens brottsmålan eller straffyrkan. Målsägandens brottsmålan är dock inte nödvändig, om allmänna åklagaren kan väcka åtal på grund av allmän fördel.

I det tidigare stadgandet, som var i kraft till den 1 april 1992, kunde allmänna åklagaren väcka åtal i ett målsägandebrott utan åtalsbegäran, om brottet sammanträffade med ett annat brott som hör under allmänt åtal. Denna

verkan avlägsnades ur idealkonkurrensen då man övergick till systemet med enhetsstraff. Systemet med enhetsstraff motiverades bland annat med att konkurrenssystemet medför svåra gränsdragningsproblem och ger utrymme för tolkningsmöjligheter. Idealkonkurrensen ansågs inte heller innefatta sådana detaljer som motiverade att målsägandebrott placerades under allmänt åtal. Av denna orsak är åtalsbegäran numera alltid nödvändigt vid oredlighet som gäldenär och i huvudsak nödvändigt vid missbruk av förtroendeställning för att straff skall kunna utdömas, även om gärningen är relaterad till andra brott.

1.3. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning

Tidigare var brott som motsvarar missbruk av förtroendeställning, dvs. egentlig oredlighet och oredlighet som advokat, i huvudsak målsägandebrott. I den nya lagen stadgas oftare än förut om undantag från denna regel. Sådana brott där en synnerlig viktig allmän fördel kräver att åtal väcks hör numera under allmänt åtal, vilket innebär en utvidgning.

Vid missbruk av förtroendeställning är gärningsmännen och gärningssättet allmänt definierade. Enligt stadgandet straffas en sådan person som då han har hand om andra personers ekonomiska eller juridiska ärenden uppsåtligt har överskridit sina befogenheter eller underlåtit att sköta sin uppgift och därmed orsakat sin huvudman skada. Handhavandet av ärendena kan grunda sig på lag, en myndighets förordnande, ett avtal eller någon annan rättshandling. Gärningsmän kan vara sådana personer som har till uppgift att sköta ärenden i en sammanslutning. Exempel på dylika personer är styrelsemedlemmar eller verkställande direktören i en sammanslutning. Stadgandet om missbruk av förtroendeställning är dock inte allmänt avsett att reglera förhållandet mellan en arbetstagare och en arbetsgivare. En arbetstagare i ett sådant arbetsavtalsförhållande som avses i lagen om arbetsavtal (320/70) befinner sig sällan i en sådan förtroendeställning som detta stadgande förutsätter. I de fall där det till arbetstagarens arbetsbeskrivning hör att självständigt fatta beslut i ärenden som är ekonomiskt eller juridiskt bindande för arbetsgivaren, kan dock straff utmätas vid missbruk enligt nämnda stadgande.

Gärningen skall straffas endast då den är

uppsåtlig. Gärningsmannen skall vara medveten om att hans handlande inte är förenligt mot den önskan som huvudmannen har gett uttryck för i sitt uppdrag eller att det annars står i strid mot gärningsmannens plikt. Till kravet på uppsåt hör också att gärningsmannen har hållit den skada han har orsakat sin huvudman för en säker eller en högst trolig följd av handlandet. Stadgandet är sålunda inte, så som också lagutskottet (LaUB 6/1990 rd) konstaterade, avsett för fall av försummelse enbart till följd av oaktsamhet eller ovarsamhet eller för felaktig prövning eller bedömningsfel.

Missbruk av förtroendeställning sammanträffar i praktiken ofta med andra brott. Lagkonkurrensen avgörs i enlighet med de straffrättsliga principerna eftersom lagstadganden saknas. För gärningen utmäts särskilt straff för missbruk av förtroendeställning endast om det i gärningen ingår sådana drag som inte bedöms enligt övriga straffstadganden.

Om straffstadgandena för t. ex. exempel bedrägeri, förskingring eller förfalskning kan tillämpas på gärningen, saknar målsägandens åtalsbegäran juridisk betydelse eftersom dessa brott hör under allmänt åtal. I praktiken har dock målsägandens anmälan en stor betydelse för uppdragande av brottet.

Som målsägandebrott klassificeras sådana brott som är obetydliga eller vars behandling i domstol kan orsaka offret särskild skada. I missbruk av förtroendeställning ingår dessutom sådana drag som understryker vikten av målsägandens egen prövning. Eftersom en förtroendeställning bygger på ett civilrättsligt avtal, kränker gärningen i första hand den enskildes intressen. I allmänhet är avtalsbrott inte ens straffbara och bestämmelsen i 36 kap. 5 § strafflagen kan således uppfattas som ett exceptionellt stadgande, vars förutsättningar för tillämpning snävt kan avgränsas.

En förtroendeställning kan bygga på ett avtal mellan en huvudman och en person som anförtros huvudmannens åligganden och delvis få sitt innehåll därav. Eftersom ställningen och befogenheterna bestäms i avtalsvillkoren och av de direktiv som huvudmannen ger, ter det sig naturligt att det i första hand är huvudmannen som avgör om ett avtalsbrott har skett. Avtalsparterna kan i allmänhet själva bäst avgöra avtalsbrottets betydelse och sluta sig till det lämpligaste sättet att avgöra frågan på.

Missbruk av förtroendeställning kan till sin

svårhetsgrad vara ett ringa brott. Målsäganden kan bedöma att de skador som följer av en polisundersökning och en domstolsbehandling är större än de fördelar som uppnås. Som exempel på uppenbar skada till följd av den offentlighet målet får kan nämnas en begränsning av den personliga integriteten eller äventyrande av företags- eller yrkeshemligheter.

Beslutet om tillämpning av det straffrättsliga systemet kan inte i samtliga fall överlåtas till den enskildes prövning. Systemets effektivitet, trovärdighet och rättvisa förutsätter att tillämpningen av påföljdssystemet är så enhetligt som möjligt. Dessa mål nås inte i samma utsträckning om åtalsprövningen överlämnas åt brottsoffren. För förebyggande av brott är det viktigt att brotten utreds och att gärningsmannen svarar för sina handlingar. I de fall där man anser att tillämpningen av påföljdssystemet inte är nödvändigt, skall besluten vara enhetliga och bygga på stadgandena om åtgärdsföretag.

I vissa fall kan samhällets intresse av åtal också för ett målsägandebrott vara så stort att det bör vara tillåtet att väcka åtal mot målsägandens vilja. Av denna orsak är det enligt förslaget ofta möjligt att väcka åtal utan åtalsbegäran när en behandling av målet i domstol är nödvändigt med tanke på en synnerligen viktig allmän fördel.

En dylik lösning tillämpas i regleringen av åtalsrätten för missbruk av förtroendeställning. Med uttrycket "synnerligen viktig allmän fördel" avser man vanligen straffets allmänpreventiva verkan. Dessutom hänvisar man till principerna om jämlikhet och förutsebarhet. Justitiekanslern sände den 11 juni 1993 ett meddelande till de allmänna åklagarna om åtalsrätten i fråga om brott inom bankverksamheten. Ett av de behandlade brotten är missbruk av förtroendeställning. Enligt justitiekanslern hör brottet under allmänt åtal t. ex. i sådana fall där den brottsliga verksamheten är kontinuerlig eller omfattande eller om den gäller betydande förmögenhetsvärden. Justitiekanslerns exempelförteckning är densamma som i motiveringen till propositionen om åtalsrätten för marknadsföringsbrott (30 kap. 12 § strafflagen) i det första skedet av totalrevideringen av strafflagstiftningen (RP 66/1988 rd).

För missbruk av förtroendeställning och för den tidigare så kallade egentliga oredligheten samt för oredlighet som advokat har 4—7

personer årligen under åren 1987—1991 dömts till straff.

1.4. Rätten att väcka åtal för oredlighet som gäldenär

För oredlighet som gäldenär straffas en gäldenär som genom sitt handlande i ett ekonomiskt krisläge förorsakar sina borgenärer faktisk ekonomisk skada. I stadgandet ingår en uttömmande förteckning över gärningssätten: förstörande av egendom, bortskänkning eller någon annan form av överlåtande av egendom utan godtagbar orsak, överförande av egendom till utlandet utom borgenärernas räckhåll och ökande av förpliktelserna utan fog. Dessa gärningar är straffbara om de inverkar på gäldenärens möjligheter att sköta sin återbetalningsplikt, om gäldenären försätter sig på obestånd eller väsentligt förvärrar sitt obestånd. Dessutom förutsätter man att gärningsmannen är medveten om att hans handlande kan skada borgenärernas ekonomiska intressen på grund av ekonomiska svårigheter han redan har eller kan förvänta sig.

Oredlighet som gäldenär avviker från gäldenärsbedrägeri förutom till brottsrekvisiten också i det avseendet att i strafflagen saknas straffstadganden för en grövre eller lindrigare gärningsform. I propositionen (RP 66/1988 rd) motiveras avsaknaden av en grövre gärningsform med att återvinningsstadgandena och gärningsmannens skadeståndsskyldighet är effektiva nog för att garantera borgenärernas ekonomiska intressen. Då gäldenären genomgår utsöknings-, sanerings- eller konkursförfarandet är det dessutom möjligt att en gärning som annars anses som oredlighet som gäldenär kunde bedömas som grovt gäldenärsbedrägeri, som är belagt med ett strängare straffhot. En lindrigare gärningsform är å sin sida inte möjlig eftersom brottsrekvisiten förutsätter att gäldenären försätter sig på obestånd eller väsentligt förvärrar sitt obestånd.

Då man granskar domstolarnas straffpraxis bör man beakta det faktum att stadgandena i 39 kap. strafflagen är i kraft först sedan ingången av år 1991 och att man har tillgång till statistik över de straff som utdömts i underrätterna endast för år 1991. Av dessa orsaker är det inte möjligt att dra långtgående slutsatser om straffpraxis.

För oredlighet som gäldenär dömdes år 1991

i de allmänna underrätterna 40 personer till straff, varav 11 till böter och 29 till fängelse. Av fängelsestraffen var 4 ovillkorliga och 25 villkorliga. Medellängden av de villkorliga fängelsestraffen var ca fem månader och av de ovillkorliga ca tio månader. Fängelsestraffens längd varierade mellan en månad och ett år och fem månader.

För gäldenärsbedrägeri stod 16 personer åtalade, varav en fick domseftergift. Av de dömda dömdes åtta personer till böter och sju personer till fängelsestraff. Samtliga fängelsestraff var villkorliga. Deras medellängd var ca fyra månader. Fängelsestraffens längd varierade mellan en och tio månader. Endast ett av straffen var dock över sex månader.

För grovt gäldenärsbedrägeri dömdes sju personer till straff. Samtliga var villkorliga fängelsestraff. Fängelsestraffens längd var i medeltal ca åtta månader. Straffen varierade mellan fyra månader och ett år och fem månader.

Förutom på grund av ovan nämnda orsaker är det svårt att dra slutsatser på basis av straffpraxis till följd av det lilla antalet fall som har behandlats i domstolarna. Vid utdömandet av straff skall dessutom beaktas sammanträffandet av brott. Vissa försiktiga slutsatser kan dock dras då man jämför straffen som har utmätts för oredlighet som gäldenär, gäldenärsbedrägeri och grovt gäldenärsbedrägeri. Det verkar som om straffen för oredlighet som gäldenär har större spridning och är strängare än de straff som utmätts för gäldenärsbedrägeri. Straffen för oredlighet som gäldenär rör sig mellan 30 dagsböter och fängelse i nästan ett och ett halvt år. Straffen som enligt samma straffskala döms ut för gäldenärsbedrägeri är lindrigare och rör sig mellan ca 10 dagsböter och fängelse i ca 11 månader. För det förstnämnda brottet utdömdes bötesstraff i 28 procent av alla fall, medan bötesstraffens andel för det sistnämnda brottet var 50 procent. Dessa skillnader i straffpraxis för gäldenärsbrott accentueras då man ytterligare beaktar att samtliga fängelsestraff för gäldenärsbedrägeri och grovt gäldenärsbedrägeri var villkorliga. De frihetsstraff som utdömdes för oredlighet som gäldenär närmar sig den strängare straffskalan (fängelse i minst fyra månader och högst fyra år) som tillämpas i straffpraxis för grovt gäldenärsbedrägeri. Av alla fängelsestraff som dömdes ut för oredlighet som gäldenär placerade sig 82,5 procent på det straffintervall

mellan fyra månader och ca ett och ett halvt år som tillämpas på grovt gäldenärsbedrägeri.

Före den revidering av 39 kap. strafflagen som trädde i kraft den 1 januari 1991 var de väsentligaste gäldenärsbrotten straffbara endast i samband med ett konkursförfarande. Numera utgör straffstadgandena i kapitlet ett bredare skydd mot de kränkningar av borgenärernas ekonomiska intressen som förekommer utanför utsköknings-, sanerings- eller konkursförfarande.

Av brotten i 39 kap. strafflagen är oredlighet som gäldenär, gäldenärsförseelse och gynnande av borgenär målsägandebrott. Målsägande vid oredlighet som gäldenär är enligt 39 kap. 9 § 2 mom. gäldenärens vid gärningstiden kända borgenärer. Allmänna åklagaren får väcka åtal för detta brott endast om målsäganden anmäler brottet till åtal. I motsats till vissa andra målsägandebrott är allmänna åklagaren inte behörig att väcka åtal på grund av en synnerligen viktig allmän fördel. Gäldenärsbedrägeri och grovt gäldenärsbedrägeri hör under allmänt åtal. Revideringen av 39 kap. strafflagen har inte i någon väsentlig mån förändrat stadgandena om åtalsrätt.

Den ställning av målsägandebrott som oredlighet som gäldenär och gynnande av borgenär har, har motiverats med att brotten i första hand riktas mot borgenärernas privata ekonomiska intressen. Målsäganden kan härvid själv avgöra om han vill föra saken domstol. Vid gäldenärsförseelse riktas gärningen mot tillförlitligheten i verkställighets- eller utredningsförfarande som är en följd av betalningssvårigheterna. Det är dock fråga om ett ringa brott, som endast har böter som straffpåföljd. Genom att kräva att målsäganden anmäler brottet till åtal anser man sig kunna förbättra ändamålsenligheten hos det straffrättsliga systemet, eftersom de ur samhällets och borgenärernas synvinkel ringa brotten faller utanför domstolsförfarandet.

2. Lagstiftningen i vissa andra länder

2.1. Häleri

En internationell jämförelse av förbrotten till häleri försvåras av att bestämmelserna om delaktighet till en viss grad avviker från varandra. I länder med vidsträckta delaktighets-

bestämmelser har häleribestämmelserna mindre betydelse och en uppräknig av förbrotten är av mindre vikt. Valet av förbrott påverkas även av hur brottsrekvisiten har utformats. I vissa länder inbegriper brottsbeskrivningen överförande av egendomen, medan i andra länder ett brott med samma brottsbeskrivning inte omfattar detta rekvisit. T.ex. de bestämmelser som svarar mot galdenårsbedrägeri kan i detta avseende vara olika.

I de nordiska länderna är kretsen av förbrott vidast i svensk lagstiftning. Ett förbrott kan vara vilket som helst brott genom vilket egendomen har åtkommit. Detta innebör inte att vilka brott som helst kan vara förbrott. T.ex. ett galdenårsbrott kan inte vara förbrott till häleri (Förmögenhetsbrottsutredningen SOU 1983: 50). I Norge kan förbrytelserna (förbrydelse), men inte förseelserna (förseelse) — med undantag för snatteri och döljande av hittegods — vara förbrott. I Danmark nämns uttryckligen som förbrott stöld, döljande av hittegods, förskingring, bedrägeri, ADB-bedrägeri, oredlighet, utpressning, galdenårsbedrägeri och rån.

2.2. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning

I Sverige hör brottet som motsvarar missbruk av förtroendeställning i regel under allmänt åtal. Det är ett målsägandebrott om gärningsmannen och offret står i en närmare definerad personlig relation till varandra. I det allmänna intressets namn kan dock allmänna åklagaren väcka åtal också i ett sådant fall. Om brottet är grovt hör det alltid under allmänt åtal.

I Norge är grundformen av motsvarande brott i allmänhet ett målsägandebrott. Det hör under allmänt åtal om gärningen är riktad mot det allmänna förtroendet, om gärningsmannen har gjort sig skyldig till flera gärningar riktade mot olika personer eller om andra allmänna orsaker förutsätter att åtal väcks. Den vanliga och den grova formen av brottet är målsägandebrott om gärningsmannen är offrets närstående. Då det allmänna intresset kräver att åtal väcks är en åtalsbegäran dock inte behövlig.

I Danmark hör de gärningar som kan jämföras med missbruk av förtroendeställning under allmänt åtal.

I Tyskland hör det brott som kan jämföras

med missbruk av förtroendeställning under allmänt åtal, om inte gärningsmannen är målsägandens närstående.

2.3. Oredlighet som galdenär

En rättsjämförelse av straffstadgandena för galdenårsbrott försvaras av rättssystemens olika systematiseringsmetoder. Endel strafflagar förutsätter en konkurs eller någon annan officiell utredning av skulderna för att kränkning av borgenärernas ekonomiska intressen skall vara straffbar.

I Sverige utgör straffstadgandena om oredlighet som galdenär och galdenårsbedrägeri två olika moment i samma paragraf. I stadgandet om den grova gärningsformen av dessa brott finns inte någon uttömmande förteckning över kvalificeringsgrunderna. Då man bedömer gärningen skall man särskilt beakta beedigande av en oriktig uppgift, begagnande av en falsk handling eller vilseledande bokföring och brottets betydande omfattning.

I Norge och Danmark har definitionen på den grova gärningsformen lämnats öppen. I Norges strafflag nämns betydande skada och i Danmark betydande omfattning som kvalificeringsgrund.

I Tyskland anses brottet vara grovt om gärningsmannen med gärningen eftersträvar ekonomisk vinning, medvetet riskerar flera personers egendom som har anförtrots honom eller förorsakar flera personer ekonomisk nöd.

I Sverige hör galdenårsbrott i allmänhet under allmänt åtal. Ett brott genom vilket en

galdenär som befinner sig i en ekonomisk kris uppsåtligt eller genom grovt handlande

försämrar sin ekonomisk situation, hör dock under allmänt åtal endast på grund av allmän fördel. Olika gärningsformer för brottet är att fortsätta en ohållbar företagsekonomisk verksamhet, att föra ett slösaktigt liv, att ta ekonomiska risker, att inlåta sig på en lättsinnig ansvarsförbindelse eller att vidta en därmed jämförbar åtgärd.

I Norge och Tyskland hör galdenårsbrott under allmänt åtal, så också i regel i Danmark. Ett undantag är sådant galdenårsbedrägeri varmed en säkerhetsrätt inte har kränkts.

3. Föreslagna ändringar och syftet med dem

3.1. Häleri

Gäldenärsbrotten kan inte för närvarande vara förbrott till häleri. I det första skedet av totalrevideringen av strafflagstiftningen stannar man för denna lösning på grund av häleribrottens grundmålsättning. Vid häleribrott är det fråga om att ta befattning med egendom som någon annan åtkommit genom ett brott. Om den som tar befattning med egendomen själv är delaktig i det brott genom vilket egendomen åtkommit, kan stadgandet inte tillämpas. I motiven i regeringens proposition (RP 66/1988 s. 100) sägs följande:

”Dessutom bör det observeras att den som är delaktig i ett förbrott inte heller enligt den gällande lagen döms för häleribrott. Denna begränsning är orsak till att vissa brott som i och för sig kan vara förbrott till häleri för närvarande i praktiken utesluter denna brotts-typ. T.ex. olovlig befattning med egendom som undanhållits vid konkurs eller utmätning kan i praktiken nästan utan undantag bedömas som delaktighet i själva undanhållandet.”

Praxis tyder på att bedömningen ovan inte till fullo förverkligats. Till konkursbon hörande egendom undanhålls ofta vid konkurs, och sedan säljs eller på annat sätt förmedlas sådan egendom till utomstående antingen till klart underpris eller till skänks, men mot förmodan har dessa med häleri jämförbara gärningar inte lett till åtal mot dem som köpt egendomen eller annars tagit befattning med den. Bestämmelserna verkar tydligt såsom avsetts då försäljningen till underpris eller bortskänkandet sker under en ekonomisk kris som föregår konkursen. I dessa fall kan gäldenärens förfarande anses utgöra oredlighet som gäldenär och mottagarens förfarande som delaktighet i det brottet.

I de fall som som visat sig vara problematiska har den som sålt eller överlätit egendomen i allmänhet gjort sig skyldig till gäldenärsbedrägeri. För gäldenärsbedrägeri döms en gäldenär som för att bereda sig eller någon annan orättmätig ekonomisk vinning vid ett konkurs-, utöknings-, skuldsanerings- eller företagsaneringsförfarande

1) döljer egendom,

2) uppger en förpliktelse som helt eller delvis saknar fog eller grundar sig på en skenrätts-handling,

3) ger någon annan falsk eller vilseledande uppgift om en för borgenärerna betydelsefull omständighet, ellet

4) underlåter att anmäla en skuld.

Gäldenärsbedrägeriet är grovt om det eftersträvas avsevärd vinning eller gäldenären inför domstol bekräftar en falsk eller vilseledande uppgift och brottet även bedömt som en helhet är grovt.

Gällande paxis beror uppenbarligen på ett flertal orsaker. För det första är gäldenärsbedrägeri ett s.k. specialbrott, dvs. ett brott som endast kan begås av en gäldenär. För det andra kan den överlåtelse av egendomen som sker efter gäldenärsbedrägeriet för gärningsmannens del bedömas som en s.k. straffri eftergärning, varvid en eventuell delaktighet i gärningen inte upptäcks och utreds, fastän det i princip inte skulle föreligga hinder för att döma till straff för delaktighet i gärningen. Gäldenären kan genom överlåtelsen göra sig skyldig till t.ex. förskingring eller oredlighet som gäldenär. Huvudorsaken till gällande praxis är uppenbarligen att lagstiftningen är svårbegriplig.

Attityderna till häleribrott har skärpts. Dessa brott uppfattas i dag i allt högre grad som självständiga brott vilka befrämjar annan brottslighet, och det är inte skäl att härleda deras straffbarhet från förbrottets svårhet. Då häleribrotten reviderades i samband med det första skedet av strafflagens totalreform lösgjordes häleribrottens straffnivå från det brott genom vilket egendomen åtkommit. Ett ännu längre gående ändringsförslag finns i regeringens proposition med förslag till komplettering av strafflagen med stadganden om narkotikabrott (RP 180/1992 rd.). Enligt förslaget skall häleribestämmelsen kompletteras med ett moment om penningtvätt. För häleri döms också den som tar emot, omvandlar, överlåter eller överför tillgångar eller annan egendom som han vet har förvärvats genom brott eller som har kommit i ställe för dessa tillgångar eller denna egendom, för att dölja eller maskera deras olagliga ursprung eller för att hjälpa gärningsmannen att undandra sig de rättsliga följderna av brottet.

Dessutom skall det vara straffbart att dölja eller maskera ovan angiven egendoms rätta karaktär, ursprung eller belägenhet eller att förfoga över den eller de rättigheter som är

knutna till den, eller att hemlighålla sådana uppgifter om dessa omständigheter som gärningsmannen enligt lag är skyldig att lämna.

I belysningen av den nämnda utvecklingen är det speciellt skadligt om en central form av detta slags brottslighet inte kan beivras p.g.a. att bestämmelserna är svårförståeliga. Uppenbarligen räcker inte ens de föreslagna bestämmelserna om penningtvätt till för att rätta till inkonsekvenserna i gällande praxis.

Det klaraste sättet att lösa de rådande problemen är att komplettera häleribestämelsen så att den skulle gälla även hälerigärningar som avser egendom som åtkommit genom gäldenärsbedrägeri. En sådan bestämmelse skulle klargöra läget både för gemene man som för de myndigheter som tillämpar lagen. Det kan befaras att de gällande bestämmelserna fördunklat uppfattningarna om hur man bör gå till väga då en gäldenär som försatts i konkurs saluför sin egendom.

Systematiskt sett är en sådan bestämmelse en aning problematisk, eftersom gäldenärsbedrägeriet i dessa fall inte innebär att egendomen övergår till gärningsmannen, utan det är endast fråga om att egendomen inte överlämnas till borgenärerna. Särskilt då gäldenären äger egendomen i fråga förefaller det vilseledande att säga att den dolda egendomen åtkommit genom brott. Å andra sida kan man hävda att vid förskingring är konstellationen i stort sett den samma. Det väsentliga är att vederbörande inte har rätt att överlåta egendomen.

Bestämmelserna om gäldenärsbrott avviker i fråga om skrivsättet från bestämmelserna i de flesta av strafflagens andra kapitel däruti att gäldenärsbedrägeri som begåtts utan vinningsyfte antingen med uppsåt eller av grov oakt-samhet är straffbart (gäldenärssvek 39 kap. 5 §). Gäldenärsförseelse (39 kap. 6 §) är däremot en lindrigare form av förutom gäldenärsbedrägeri även av gäldenärssvek. Konkvenssynpunkter talar för att häleribestämelsen skulle utsträckas att omfatta samtliga ovan nämnda gärningsformer. Om gäldenärsförseelse fogades till förteckningen över förbrott för häleri, skulle detta likväl i praktiken kunna belasta utredningen av konkursbrott genom att rikta in förundersökningarna på ringa förseelser. Därför föreslås att till förbrotten för häleribrott fogas endast gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri och gäldenärssvek.

3.2. Rätten att väcka åtal för missbruk av förtroendeställning

Missbruk av förtroendeställning hör enligt den nuvarande lagen under allmänt åtal i följande fall:

— då en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks,

— då gärningsmannens ställning grundar sig på lag eller en myndighets förordnande,

— då gärningsmannen är en advokat eller någon annan som i sitt uppdrag står under offentlig tillsyn eller har en därmed jämförbar ställning.

Brottet hör under allmänt åtal i de två sistnämnda specialfallen, eftersom man på gärningsmannen ställer ett allmänt krav på pålitlighet eller han står under offentlig tillsyn. Om missbruk av förtroendeställning riktas mot ett samfund eller en stiftelse, hör gärningen inte under allmänt åtal enbart på den grunden att målsäganden — samfundet eller stiftelsen — står under offentlig tillsyn. Gärningen hör under allmänt åtal endast om gärningsmannen står under offentlig tillsyn. Trots att t. ex. depositionsbanker och försäkringsbolag står under offentlig tillsyn, är missbruk av förtroendeställning som riktar sig mot dessa ett målsägandebrott, om inte en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks. Detta beror på att personerna som fungerar i deras ställe, till exempel direktörerna eller verkställande direktörerna, inte står under offentlig tillsyn i den bemärkelse som avses i 36 kap. 8 § strafflagen. Personer som sköter ärenden i ett offentligt samfund skall å andra sidan i sitt uppdrag stå under offentlig tillsyn enligt motiveringen i lagen. Allmänna åklagarens åtalsrätt beror alltså på en hurdan juridisk person missbruket av förtroendeställning riktar sig mot.

Sådana faktorer som inte är förenliga med det allmänna intresset eller kriminalpolitiska mål kan påverka målsägandens åtalsprövning. Målsäganden kan undvika en offentlig utredning för att hemlighålla sin egen medverkan till brottet. Brottet kan ha blivit möjligt som en följd av t. ex. bristfällig intern granskning av organisationen eller en företagskultur som gynnar risktagning. Målsäganden kan anse att det är gagnlöst för honom att väcka åtal, eftersom de straffrättsliga påföljderna saknar betydelse för hans egen del. För målsäganden kan det

vara viktigare att få skadestånd och hålla missbruket borta från offentligheten.

Gärningsmännen i målsägandebrott och brott som hör under allmänt åtal är vad åtalsprövningen beträffar i olika ställningar. Då man avgör vilken kategori brottet skall höra till, bör man undvika att orättvist försätta gärningsmännen i olika ställningar. Frågan om den person som befinner sig i en förtroendeställning sköter ett privat- eller ett offentlig-rättsligt samfunds ärenden kan inte i sig betraktas som en tillräcklig grund för olika reglering av åtalsrätten.

Då brottet i regel är ett målsägandebrott och i undantagsfall hör under allmänt åtal, kan tolkningen av stadgandet i enskilda fall vara svår och lämna allmänna åklagaren rätt stor prövningsrätt. Det slutliga beslutet i frågan om en synnerlig viktig allmän fördel kräver att åtal väcks fattas av den domstol som behandlar åtalet. Det nuvarande sättet att reglera åtalsrätten kan ha som följd att åtalspraxis blir oenhetlig och att allmänt åtal inte gärna väcks. Praxis kan styras t. ex. genom justitiekanslerns direktiv, men ett bättre slutresultat kan uppnås genom att specificera stadgandet om åtalsrätten.

Trots att stadgandet om missbruk av förtroendeställning bara är några år gammalt, är det skäl att överväga åtalsrätten för brottet på nytt. Gärningar som avses i stadgandet och som tidigare närmast gällde olika ombuds uppsåtliga missbruk har kommit i dagen också i sådan affärsverksamhet som står under offentlig tillsyn. Den nuvarande begränsningen av åtalsrätten har försvärat förundersökningen av misstänkta brott, eftersom en undersökning förutsätter målsägandens åtalsbegäran. Åtalsbegäran är dessutom ännu viktigare än tidigare för en förundersökning, eftersom man i samband med revideringen av 7 kap. strafflagen slopade möjligheten att utan åtalsbegäran undersöka ett målsägandebrott som sammanträffar med ett brott som hör under allmänt åtal. Man har eventuellt avstått från eller skjutit upp åtalsbegäran eftersom man inom den sammanslutning som är målsägande har varit osäker på om det är frågan om ett brott. I vissa fall kan en av orsakerna också vara att man har velat säkerställa sina egna fordringar genom att reda ut ärendet mellan sammanslutningen och den för brott misstänkta personen. Detta gäller särskilt i de fall då misstanken om brott står på en osäker grund. Man har upplevt ett dylikt

förfarande som särskilt problematiskt eftersom förtroendet för de ifrågavarande sammanslutningar till en del grundar sig på myndighetsövervakning. Denna aspekt betonas särskilt kraftigt av att samhället har åtagit sig att trygga depositionsbankernas verksamhet så att bankernas ekonomiska svårigheter inte förorsakar deponenterna skada. De allt större samhälleliga förpliktelseerna har väckt frågan om inte samhällets rätt att ingripa i missbruk borde utvidgas i samma utsträckning.

I detta nya läge är den nuvarande regleringen av åtalsrätten inte längre tillfredsställande. Det är ändamålsenligt att stärka samhällets möjligheter att ingripa till den del samhället bär en del av ansvaret för verksamheten i de ifrågavarande samfunden i form av övervakning och ekonomiskt understöd. På detta sätt kan man påskynda utredningen av ärendena. En utvidgad åtalsrätt står bättre i jämvikt med det allt större ansvaret. Det nuvarande stadgandet kan också i viss utsträckning betraktas som inkonsekvent, eftersom allmänna åklagarens åtalsrätt är helt beroende av gärningsmannens särställning. En mera omfattande åtalsrätt för allmänna åklagaren motiveras också av att den offentliga tillsynens betydelse för bekämpningen av dessa brott ofta är oberoende av om tillsynen inriktas enbart på gärningsmannen till följd av hans särställning eller på hela den ifrågavarande verksamheten. Det är motiverat att ge allmänna åklagaren rätt till åtalsprövning både då gärningsmannen har en samhälleligt viktig uppgift eller han befinner sig i en samhälleligt viktig ställning och gärningen ansluter sig till denna och då brottet riktas mot ett rättsligt samfund som står under offentlig tillsyn.

Enligt förslaget utvidgas allmänna åklagarens åtalsrätt så att missbruk av förtroendeställning hör under allmänt åtal också då brottet är riktat mot ett sammanslutning, en stiftelse eller annan juridisk person som står under offentlig tillsyn. Ändringen ger myndigheterna större befogenheter att på eget initiativ undersöka brott som riktas mot juridiska personer som står under tillsyn och vid behov väcka åtal. På detta sätt får förbudet mot missbruk av förtroendeställning också en allmänpreventiv effekt och tillämpningen av stadgandet blir enhetligare än tidigare och lättare att förutse.

Missbruk av förtroendeställning förblir fortsättningsvis i regel ett målsägandebrott. Brottet

har ovan nämnda drag som är typiska för målsägandebrott, varför åtalsrätten i allmänhet kan avgränsas till målsäganden.

Ändringen av brottet till att höra under allmänt åtal inverkar också på preskriptionstiden, eftersom en särskild preskriptionstid på ett år gäller för målsägandebrott. Enligt 8 kap. 1 § 1 mom. 3 punkten strafflagen är preskriptionstiden fem år för ett brott som hör under allmänt åtal och vars maximistraff är fängelse i mellan ett och två år. Detta stadgande gäller också vid missbruk av förtroendeställning då det inte är fråga om ett målsägandebrott.

3.3. Oredlighet som gäldenär

Genom en gradindelning av straffstadgandena kan man såväl styra som begränsa lagskiparens prövningsrätt. Gradindelningen uttrycker samtidigt lagstiftarens uppfattning om brottets svårhetsgrad.

Gärningsätten vid oredlighet som gäldenär och gäldenärsbedrägeri kan i praktiken starkt påminna om varandra och brottens skadlighet och klandervärdhet kan vara av samma grad. Dessa straffstadganden har utformats utgående från, om gärningen faktiskt eller skenbart försämrar gäldenärens förmögenhetsställning. Straffstadgandet vid gäldenärsbedrägeri värnar om rättvisan i utöknings-, sanerings- och konkursförbandet. Till ett dylikt brott gör sig en sådan gäldenär skyldig, som försöker vilseleda utöknings-, sanerings- eller konkursförbandet för att bereda sig själv eller någon annan ekonomisk vinning. De borgenärer som har lidit direkt skada av en konkurshandling skyddas av stadgandet om återvinning och gäldenärens skadeståndsansvar. Ur samhällets synvinkel har dessa reparativa åtgärder dock inte en tillräckligt stark beteendestyrande effekt. Det är fortfarande uppenbart att verkningarna av ett gäldenärsbrott, även oredlighet som gäldenär, utsträcker sig mycket längre än till de direkt kränka. Exempel på dylika verkningar är ekonomiska svårigheter som drabbar borgenärsföretag, snedvridning av konkurrensen och övervältrandet av kostnaderna för de slutgiltiga ekonomiska skadorna på samhället i form av förhöjda priser och skatter. Avsikten med stadgandena om gäldenärsbrott är inte heller att enbart skydda enskilda borgenärens ekonomiska intressen utan att mera allmänt värna om förtroendet för gäldenärens

redliga förfarande, som utgör grunden för kreditgivning, också om gäldenären eventuellt råkar ut för ekonomiska svårigheter.

De som har gjort sig skyldiga till ett konkursbrott bör inte försättas i en annorlunda situation enbart på grund av de eventuella utöknings-, sanerings- eller konkursförbandena som riktas mot gäldenären och vars vidtagande kan vara oberoende av gärningsmannen. Antagandet att allvarliga fall av oredlighet som gäldenär bedöms som gäldenärsbedrägeri eller grovt gäldenärsbedrägeri verkar inte ha blivit verklighet. Brotsrekvisiten för gäldenärsbedrägeri och grovt gäldenärsbedrägeri förutsätter att gäldenären tas med i utöknings-, sanerings- eller konkursförbandet och det utesluter en del allvarliga konkursbrott ur dessa stadganden. Indelningen i faktiskt och skenbart försämrande konkursbrott, som tillämpas i systematiseringen av brotsrekvisiten, samt det noggranna och uttömmande uppteckandet av gärningssätten gör att det är omöjligt att bedöma oredlighet som gäldenär som grovt gäldenärsbedrägeri, trots att brottets allvarlighetsgrad eventuellt förutsätter det.

Oredlighet som gäldenär är ett målsägandebrott medan gäldenärsbedrägeri hör under allmänt åtal. Gärningsformerna för gäldenärsbedrägeri finns uppräknade i brotsrekvisiten, men det kan i vissa fall vara svårt och en tolkningsfråga att skilja mellan faktiska och skenbara konkurshandlingar. Då gärningen genomförs i form av en rättshandling förutsätter avgörandet ett särskiljande mellan skenbara rättshandlingar och ett faktiskt förminskande av egendom som kan vara föremål för exekution. Den domstol som behandlar brottmålet fattar beslut om gärningens natur. Eftersom åtalsrätten för oredlighet som gäldenär och gäldenärsbedrägeri regleras på olika sätt, är också konkurshandlingens natur avgörande för åtalsrätten. Man bör i lagstiftningen sträva efter en så klar reglering av åtalsrätten att dess utsträckning relativt säkert är känd före domstolsbehandlingen.

Tröskeln för en brottanmälan eller åtalsbegäran vid gäldenärsbrott är uppenbarligen tämligen hög, trots att lagstiftningen inte försätter dessa brott i någon särställning jämfört med andra målsägandebrott. Det hör till den ekonomiska brottslighetens natur att straffbart missbruk lätt inte kommer ens till målsägandens kännedom. Dessutom är det svårt för målsäganden att bekräfta sina misstankar och

precisera en brottsanmälan eller en åtalsbegäran.

Då den skada som brottet har förorsakat borgenären endast är liten, anser han det ofta oändamålsenligt att framställa en åtalsbegäran eller själv väcka åtal. Borgenärerna är i allmänhet mera intresserade av att få skulden återbetalad än av att åtala den misstänkta. Den totala skadan som brottet har orsakat kan dock vara betydande, och ur samhällets synvinkel kan det vara motiverat att åtala gärningsmannen.

Den särskilda preskriptionstiden på ett år vid målsägandebrott kan leda till att åtalsrätten oavsiktligt förverkas, om borgenären och gäldenären försöker förhandla fram ett samförstånd om återbetalandet av skulden. Å andra sidan kan borgenären utnyttja målsägandens uteslutande åtalsrätt på ett orättmätigt sätt i förhandlingarna för att påtvinga gäldenären ett oskäligt avtal.

En stor del av gäldenärsbrotten tas upp till domstolsbehandling på basis av skattemyndigheternas åtalsbegäran eller brottsanmälan. Skattemyndigheterna har dock inte enligt gällande lagstiftning särskild rätt att anmäla om andra än skatte-, konkurs- och vissa bokföringsbrott. Vid oredlighet som gäldenär är skattemyndigheterna behöriga om de har målsägandeställning. Regeringen har i sin proposition till riksdagen (RP 25/1993 rd) föreslagit att lagen om skatteförvaltningen (188/91) skall ändras så att skattestyrelsen och länsskatteverket har åtalsrätt vid bokföringsbrott som har kommit till deras kännedom. Om oredlighet som gäldenär hörde under allmänt åtal, kunde brottet då det uppdagas i samband med en annan brottsundersökning tas upp till domstolsbehandling på myndigheternas eget initiativ. Den föreslagna förändringen är motiverad också av den orsaken att utredningen av detta brott regelmässigt förutsätter en granskning av gäldenärens bokföring, vilket en vanlig borgenär inte har någon särskild rätt till. I praktiken är en av skattemyndigheterna utförd granskning av bokföringen i en avgörande ställning i förebyggandet av ekonomisk brottslighet, också med tanke på åtalsförfarandet.

Det är inte ändamålsenligt att låta oredlighet som gäldenär förbli ett målsägandebrott, eftersom det kan vara frågan om allvarlig ekonomisk brottslighet. Den enskilde målsäganden, särskilt om han är en privatperson, saknar möjligheter till en rationell åtalsprövning sär-

skilt om det brott som har riktats mot honom utgör en del av en större brottshärva. Ringa brott, där parterna står i en jämlikare ställning till varandra, lämpar sig bättre som målsägandebrott än moderna brott, ofta begångna i samband med företagsverksamhet, som riktas eventuellt mot ett flertal personer.

Det straffrättsliga skyddet för intressen som kränks genom gäldenärsbrott bör stärkas. Ett sätt är att låta oredlighet som gäldenär hör under allmänt åtal, vilket innebär att allmänna åklagaren kan bevaka allmän fördel i stället för enbart målsägandens privata intresse. Som en andra åtgärd föreslås att ett straffstadgande för grov oredlighet som gäldenär, vars straffskala är fängelse i minst fyra månader och högst fyra år, fogas till 39 kap. strafflagen. De gränsdragningsproblem som föreligger som en följd av den nuvarande systematiseringen, konkursbrottens skadlighet och klandervärdhet samt de allmänförebyggande synpunkterna motiverar denna åtgärd.

3.4. Den tidsmässiga tillämpningen av stadgandena

Finland har ratificerat FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (FördrS 8/76) och Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FördrS 19/90). Dessa konventioner förbjuder en retroaktiv tillämpning av strafflagen och innefattar den lindrigare lagens princip i straffrättskipningen. I 3 § 1 mom. (770/90) förordningen om införande av strafflagen ingår ett grundstadgande om strafflagens tidsmässiga tillämpning. På ett brott tillämpas den lag som var i kraft då brottet begicks. Detta innebär att preskriptionstiden inte förlängs för åtalsrätten för brott som har begåtts innan dessa föreslagna stadganden träder i kraft. Det är inte heller möjligt att retroaktivt ändra åtalsrätten i en strängare riktning. Detta uttrycks i 14 § 2 mom. förordningen om införande av strafflagen. Enligt momentet får allmänna åklagaren utan målsägandens åtalsbegäran inte väcka åtal i ett brott som då det begicks var ett målsägandebrott, oberoende av om brottet senare hör under allmänt åtal.

4. Propositionens verkningar

Lagförslaget har inga ekonomiska verkning-

ar eller verkningar som gäller myndigheternas organisationer.

5. Beredningen av propositionen

Lagförslaget har beretts som tjänsteuppdrag

vid justitieministeriet. I beredningen har man i fråga om missbruk av förtroendeställning, åtalsrätten för oredlighet som gäldenär och grov oredlighet som gäldenär hört finansministeriet, bankinspektionen, centralkriminalpolisen och Bankföreningen i Finland r.f.

DETALJMOTIVERING

1. Strafflagen

32 kap. 1 §. *Häleri*. Även gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri och gäldenärssvek skall kunna vara förbrott till häleri. Brotten nämns vart för sig separat i motsats till vad som är fallet i den gällande bestämmelsen. Detta beror för det första på att gäldenärsbedrägeri inte ugör en likadan helhet som de brott som för närvarande nämns i häleribestämmelsen. Vid dessa brott förutsätter den kvalificerade och privilegierade formen alltid även att grundrekvisitet uppfylls. Gäldenärssvek skiljer sig däremot från gäldenärsbedrägeri såtillvida att brottet inte förutsätter vinnings syfte och att även grov oaktsamhet bestraffas. För det andra har man även framgent velat lämna de lindrigaste formerna av gäldenärsbedrägeri, dvs. gäldenärsförseelse, utanför tillämpningsområdet för häleri.

Den nya bestämmelsen kan tillämpas på den som tar befattning med egendom som någon annan fått genom något av de nämnda brotten medveten om hur egendomen har åtkommit. Samtliga dessa gäldenärsbrott förutsätter att gärningen skett i ett verkställighets- eller likvidationsförfarande och därför kan det inte vara fråga om dessa brott då gäldenären överfört sin egendom före ett sådant förfarande även om han skulle ha varit i ekonomisk kris. I detta fall är det fråga om oredlighet som gäldenär. Gäldenärsförseelse (39 kap. 5 §) skall likväl inte vara ett förbrott till häleri.

Av gärningsformerna för gäldenärsbedrägeri kommer främst i fråga döljande av egendom vid konkurs-, utskönnings-, skuldsanerings- och företagssaneringsförfarande. Gäldenärsbedrägeri förutsätter dessutom att gärningsmannen haft för avsikt att bereda sig eller någon annan orättmätig ekonomisk vinning. Typiskt är det

fråga om att gäldenären döljer konkursboet tillhörig egendom för att kunna överlåta den till någon annan. Häleribestämmelsen kan tillämpas även om gäldenären kommit på tanken att överlåta egendomen först efter döljandet. Har gäldenären förskingrat egendomen så kan häleribestämmelsen tillämpas på denna grund. Avsikten med bestämmelsen är att gärningar som sakligt sett påminner om varandra skall kunna bedömas på samma sätt.

Det kan vara fråga om grovt gäldenärsbedrägeri om gäldenären eftersträvar avsevärd vinning eller inför domstol bekräftar en falsk eller vilseledande uppgift. Vid gäldenärssvek är det fråga om en sådan om gäldenärsbedrägeri påminnande gärning som gäldenären begår utan vinnings syfte antingen med uppsåt eller av grov oaktsamhet.

Vid bedömningen av häleribottet kan man inte direkt söka ledning av till vilket av dessa brott gäldenären har gjort sig skyldig. Även om gäldenären åtkommit egendomen genom grovt gäldenärsbedrägeri, så kan hälarens andel av den vara endast ringa. Ifall förbrottet är gäldenärssvek, så måste hälaren vara medveten om att egendomen åtkommit genom brott, även om den som begått förbrottet endast varit grovt oaktsam. Om gäldenären å andra sidan genom grov oaktsamhet kommit i besittning av till konkursboet hörande egendom, som någon annan köper medveten om att egendomen borde ha uppgetts, så är det inte skäl att se lindrigare på köparens gärning endast därför att gäldenärssvek är ett lindrigare brott än gäldenärsbedrägeri.

De problem som kan uppstå vid tillämpningen av häleribestämmelsen har behandlats i propositionen med förslag till det första skedet av totalreformen av strafflagen (RP 66/1988 rd.) I fråga om häleriets gärningsformer, före-

mål, konsumtionspunkt och uppsåtskrav samt om sambandet till förbrottet hänvisas till dessa motiveringar. Beträffande motiveringarna till häleribrottet måste likväl beaktas att hänvisningen, till att utnyttjande av en fordran kan anses vara efterocker, inte längre är aktuell, eftersom riksdagen slopade stadgandet om s.k. efterocker i propositionen (förslaget till 36 kap. 6 § 3 mom.). I Lagutskottets betänkande (LuB n:r 6/1988 rd) motiveras detta med att efterocker kan bestraffas som häleri. Samma ställningstagande finns i högsta domstolens utlåtande över förslaget till propositionen (högsta domstolen 4.3.1988/OH 88/37). Enligt utlåtandet omfattar begreppet egendom i häleribestämmelsen även fordringsrättigheter. Att en fordran kan vara föremål för häleri har betydelse i detta sammanhang, eftersom gäldenärsbedrägeri ofta avser fordringar.

Den föreslagna ändringen inverkar även på tillämpningsområdet för de övriga häleribestämmelserna i 32 kap., eftersom de grundar sig på häleribrottets rekvisit. Tillämpningen av häleribestämmelsen begränsas likväl av att bestämmelsen inte tillämpas på den som varit delaktig i det brott genom vilket egendomen har åtkommit (6 § 1 mom.). Den nya bestämmelsen skall inte heller tillämpas på den som har gemensamt hushåll med gärningsmannen och som endast använder eller förbrukar egendom som gärningsmannen anskaffat för det gemensamma hushållets normala behov (6 § 2 mom.). Begränsningsstadgandet är speciellt viktigt, eftersom sådan egendom som åtkommit genom dessa gäldenärsbrott rätt ofta åtminstone en viss tid brukas även av dem som bor tillsammans med gärningsmannen. Även grunderna för tillämpningen av dessa stadganden har det redogjorts för i den ovan nämnda propositionen.

36 kap. 8 § 2 mom. *Åtalsrätt*. Enligt paragrafens 2 mom. hör missbruk av förtroendeställning under allmänt åtal också då det riktas sig mot en juridisk person som står under offentlig tillsyn. De juridiska personerna delas in i två huvudgrupper: samfund och stiftelser. Det finns dock juridiska personer vars rättsliga form står öppen för tolkningar. Stadgandet avser att behandla alla brott som riktas mot juridiska personer som står under offentlig tillsyn på samma sätt. För att momentet skall vara täckande nämner man därför samfund och stiftelser skilt och tillägger dessutom andra juridiska personer. Om organisationens karak-

tär av juridisk person är oklar, skall ordalydelsen i stadgandet tolkas till den åtalades fördel.

För åtalsrätten saknar det betydelse om den juridiska personen har rättslig handlingsförmåga eller rättsförmåga. En juridisk person kan till exempel upplösas i en konkurs utan att det inverkar på brottsutredningen eller på allmänna åklagarens behörighet.

Kravet på att den juridiska personen skall stå under offentlig tillsyn begränsar ändringens utsträckning. Med offentlig tillsyn avses sådan särskild myndighetsövervakning som bygger på lagstiftning och som avser de juridiska personerna t. ex. på grund av den verksamhet de utövar eller det ekonomiska stöd av samhället de åtnjuter. De klaraste exemplen återfinns i finansinspektionen, som övervakar depositionsbanker samt kreditinstitut och finansiella institut (lagen om finansinspektionen 503/93), i social- och hälsovårdsministeriets övervakning av försäkringsbolag (lagen om försäkringsbolag 1062/79) och i justitieministeriets övervakning av stiftelser (lagen om stiftelser 109/30). Straffstadgandet för missbruk av förtroendeställning och myndighetsövervakningen av juridiska personer har samma mål, vars förverkligande ändringen av åtalsrätten effektiviserar. I en dylik övervakning är det möjligt att fastställa om en juridisk person som tillsynen avser har blivit föremål för missbruk av förtroendeställning och samtidigt avgöra vikten av att sätta igång en förundersökning.

En bred tolkning av offentlig tillsyn inbegriper också polis-, skatte- och tullmyndigheternas rutinkontroll av alla medborgare och samfund. Det nya stadgandet avser inte, liksom inte heller lagrummet om den offentliga tillsynen av ombud i den gällande lagen, en dylik allmän övervakning. Med offentlig tillsyn hänvisas exakt till övervakningen av den verksamhet inom vilken man har gjort sig skyldig till missbruk av förtroendeställning. Stadgandet avser inte att utvidga allmänna åklagarens åtalsrätt t. ex. på den grunden att arbetarskyddsmyndigheterna allmänt övervakar iakttagandet av stadgandena och bestämmelserna om arbetarskydd på arbetsplatserna. Ändringen kan dock utsträcka allmänna åklagarens åtalsrätt längre än de här framställda målen förutsätter, men detta torde sakna praktisk betydelse, eftersom missbruk av förtroendeställning är ett tämligen ovanligt brott och de fall av missbruk som hänför sig till det nya stadgandet om åtalsrätt närmast torde före-

komma i samband med utövandet av ekonomisk verksamhet.

39 kap. 1 a §. *Grov oredlighet som gäldenär.* Det föreslagna stadgandet om grov oredlighet som gäldenär är till sin uppbyggnad likadant som brottsrekvisiten för andra grova egendomsbrott. Stadgandet är en från brottsrekvisiten separat paragraf med en uttömmande förteckning över de kriterier, enligt vilka ett brott kan bedömas som grov oredlighet som gäldenär. Den föreslagna ändringen inverkar inte på den gällande brottsrekvisiten för oredlighet som gäldenär i 39 kap. 1 § strafflagen.

Som särskilda omständigheter på basis av vilka ett fall av oredlighet som gäldenär kan bedömas som grovt, föreslås

— strävan efter avsevärd vinning.

— åsamkande av avsevärd eller synnerligen kännbar skada för borgenärerna och

— gärningens särskilda planmässighet.

Enligt brottsrekvisiten för oredlighet som gäldenär är gärningen straffbar endast om den är uppsåtlig. Uppfyllandet av kravet på skyldighet förutsätter inte att gärningsmannen eftersträvar ekonomisk vinning för egen eller någon annans del. Av gärningsmannens handlande förutsätts endast i ett fall en särskild avsikt. Syftet med överförande av egendom till utlandet skall vara att därmed göra egendomen oåtkomlig för borgenärerna.

I praktiken begår dock gäldenärer i de flesta fallen ett konkursbrott för att förhindra att egendomen används till betalning av skulder eller för att själva på något sätt dra nytta av egendomen. Som den första kvalificeringsgrunden nämns i förslaget således att gärningsmannen eftersträvar avsevärd vinning. Gärningsmannen kan sträva efter vinning för sin egen eller för någon annans del. Det går inte att ge exakta direktiv om vad som skall anses vara avsevärd vinning. Praxis vid andra grova egendoms- och omsättningsbrott kan användas som underlag för en jämförelse. När brottets svårhet bedöms, saknar ett förverkligande av eller ett misslyckande i uppsåtet självständig betydelse.

Som en andra grund föreslås åsamkande av avsevärd eller synnerligen kännbar skada för borgenärerna. Också dylika gärningar kan betraktas som särskilt klandervärda. Även om den ekonomiska vinningen i ett brott ofta motsvaras av en ekonomisk skada hos offret, är ekonomisk vinning och skada är dock inte nödvändigtvis varandras motpoler. En del av

gäldenärens konkursbrott som kan bedömas som grova hamnar utanför stadgandet om inte denna grund fogas till stadgandet. Med en avsevärd ekonomisk skada avses en penningmässigt stor förlust. Vid bedömningen av en synnerligen kännbar skada ligger tyngdpunkten på den verkan som brottet har haft på offrets personliga förmögenssituation. Följderna av gärningen kan med betraktande av offrets ekonomiska förhållanden vara synnerligen kännbara, även om skadan penningmässigt inte är så stor. En ekonomisk skada kan anses vara avsevärd även då borgenärernas sammanlagda förluster är stora.

Försakandet av skada behöver inte vara avsiktligt. Innehållet i kravet på uppsåt är att gärningsmannen vid tidpunkten för gärningen på grundval av sin egen ekonomiska situation är medveten om att gärningen förorsakar en eller flera borgenärer avsevärd eller synnerligen kännbar ekonomisk skada och att han genom sitt handlande försätter sig på obestånd eller väsentligt förvärrar sitt obestånd. Dessutom förutsätts att skada har uppstått också i verkligheten.

Det tredje kriteriet för en grov gärningsform är att gärningen är särskilt planmässighet. Gäldenärsbrott kräver i allmänhet en viss planering. Brottet kan bedömas som grovt om planligheten i gärningen är grundligare, detaljrikare, mera långtgående eller om gärningen på något annat sätt ger uttryck för betydande skuld i enlighet med brottsrekvisiten. Gärningsmannen kan med planmässigheten sträva till att t. ex. framgångsrikt genomföra brottet eller försvåra dess utredning. Brottet kan t. ex. begås under en relativt lång tidsperiod och det kan bestå av flera delgärningar som är avsedda att ge ett sken av lagenlighet och normal affärsverksamhet. Särskilt långvarig beredning, simulerade rättshandlingar, verkställande som kräver särskild kunskap och ansträngning samt användandet av rådgivare och mellanhänder antyder att gärningen är planenlig.

Tillämpandet av den i paragrafen skilt nämnda kvalificeringsgrunden på ett brott innebär inte att brottet utan vidare bör bedömas som grov oredlighet som gäldenär. En tilläggsförutsättning är att brottet i sin helhet bedöms som grovt.

Straffskalan för grov oredlighet som gäldenär är fängelse i minst fyra månader och högst fyra år. Straffskalan motsvarar den skala som

allmänt används vid grova former av egendomsbrott, omsättningsbrott och ekonomiska brott. Straffskalan är den samma som för t. ex. grovt gäldenärsbedrägeri, grovt bedrägeri och grov förfalskning.

39 kap. 9 §. *Åtalsrätt*. Enligt förslaget stryks i paragrafens 1 mom. omnämmandet av oredlighet som gäldenär, varmed nämnda brott enligt 16 § förordningen om införande av strafflagen hör under allmänt åtal.

I paragrafens 2 mom. definieras målsäganden vid gäldenärsbrott. För närvarande är gäldenärens vid gärningstidens kända borgenä-

rer målsägande vid oredlighet som gäldenär och gynnande av borgenär. Enligt förslaget nämns i stadgandet förutom dessa brott också grov oredlighet som gäldenär.

2. Ikraftträdande

Ändringarna avses träda i kraft så snart lagen har antagits och blivit stadfäst.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 32 kap. 1 §, 36 kap. 8 § 2 mom. och 39 kap. 9 § 1 och 2 mom. strafflagen, sådana de lyder i lag av den 24 augusti 1990 (769/90), samt fogas till lagens 39 kap. en ny 1 a § som följer:

32 kap.

Om häleribrott

1 §

Häleri

Den som döljer, anskaffar, omhändertar eller förmedlar egendom som har frånhänts någon annan genom stölds-, förskingrings-, rån-, utpressnings-, bedrägeri-, ocker- eller betalningsmedelsbedrägeribrott, gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri eller gäldenärssvek, eller som annars tar befattning med sådan egendom, trots att han vet att den har åtkommit på detta sätt, skall för *häleri* dömas till böter eller fängelse i högst ett år sex månader.

36 kap.

Om bedrägeri och annan oredlighet

8 §

Åtalsrätt

uppdraget grundar sig på lag eller en myndighets förordnande eller om brottet har begåtts av en advokat eller någon annan som i sitt uppdrag står under offentlig tillsyn eller har en därmed jämförbar ställning eller, om gärningen riktar sig mot sådana samfund, stiftelser eller andra juridiska personer som står under offentlig tillsyn.

39 kap.

Om gäldenärsbrott

1 a §

Grov oredlighet som gäldenär

Om vid oredlighet som gäldenär

- 1) eftersträvas avsevärd vinning,
- 2) borgenärerna åsamkas avsevärd eller synnerligen kännbar skada eller
- 3) brottet begås särskilt planmässigt och oredligheten som gäldenär även bedömd som en helhet är grov, skall gärningsmannen för *grov oredlighet som gäldenär* dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.

9 §

Åtalsrätt

Allmän åklagare får inte väcka åtal för

Åtalsanmälan behövs dock inte vid missbruk av förtroendeställning, om en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks, om

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 32 kap. 1 §, 36 kap. 8 § 2 mom. och 39 kap. 9 § 1 och 2 mom. strafflagen, sådana de lyder i lag av den 24 augusti 1990 (769/90), samt fogas till lagens 39 kap. en ny 1 a § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

32 kap.

Om häleribrott

1 §

Häleri

Den som döljer, anskaffar, omhändertar eller förmedlar egendom som har frånhänts någon annan genom stölds-, förskingrings-, rån-, utpressnings-, bedrägeri-, ocker- eller betalningsmedelsbedrägeribrott, eller som annars tar befattning med sådan egendom, trots att han vet att den har åtkommit på detta sätt, skall för häleri dömas till böter eller fängelse i högst ett år sex månader.

1 §

Häleri

Den som döljer, anskaffar, omhändertar eller förmedlar egendom som har frånhänts någon annan genom stölds-, förskingrings-, rån-, utpressnings-, bedrägeri-, ocker- eller betalningsmedelsbedrägeribrott, *gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri eller gäldenärssvek*, eller som annars tar befattning med sådan egendom, trots att han vet att den har åtkommit på detta sätt, skall för häleri dömas till böter eller fängelse i högst ett år sex månader.

36 kap.

Om bedrägeri och annan oredlighet

8 §

Åtalsrätt

Åtalsanmälan behövs dock inte vid missbruk av förtroendeställning, om en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks, om uppdraget grundar sig på lag eller en myndighets förordnande eller om brottet har begåtts av en advokat eller någon annan som i sitt uppdrag står under offentlig tillsyn eller har en därmed jämförbar ställning.

8 §

Åtalsrätt

Åtalsanmälan behövs dock inte vid missbruk av förtroendeställning, om en synnerligen viktig allmän fördel kräver att åtal väcks, om uppdraget grundar sig på lag eller en myndighets förordnande eller om brottet har begåtts av en advokat eller någon annan som i sitt uppdrag står under offentlig tillsyn eller har en därmed jämförbar ställning *eller, om gärningen riktar sig mot sådana samfund, stiftelser eller andra juridiska personer som står under offentlig tillsyn.*

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

39 kap.

Om gäldenärsbrott

1 a §

*Grov oredlighet som gäldenär**Om vid oredlighet som gäldenär*

- 1) *eftersträvas avsevärd vinning,*
- 2) *borgenärerna åsamkas avsevärd eller synnerligen kännbar skada eller*
- 3) *brottet begås särskilt planmässigt och oredligheten som gäldenär även bedömd som en helhet är grov, skall gärningsmannen för grov oredlighet som gäldenär dömas till fängelse i minst fyra månader och högst fyra år.*

9 §

Åtalsrätt

Allmän åklagare får inte väcka åtal för *oredlighet som gäldenär*, för gäldenärsförseelse eller för gynnande av borgenär, om inte målsäganden anmäler brottet till åtal.

Målsägande vid oredlighet som gäldenär eller gynnande av borgenär är gäldenärens vid gärningstiden kända borgenärer. Målsägande vid gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri, gäldenärssvek och gäldenärsförseelse är de borgenärer som deltar i utrednings- och verkställighetsförfarandet.

9 §

Åtalsrätt

Allmän åklagare får inte väcka åtal för gäldenärsförseelse eller för gynnande av borgenär, om inte målsäganden anmäler brottet till åtal.

Målsägande vid oredlighet som gäldenär, *grov oredlighet som gäldenär* eller gynnande av borgenär är gäldenärens vid gärningstiden kända borgenärer. Målsägande vid gäldenärsbedrägeri, grovt gäldenärsbedrägeri, gäldenärssvek och gäldenärsförseelse är de borgenärer som deltar i utrednings- och verkställighetsförfarandet.

Denna lag träder i kraft den
199 .
